

УДК 338.43

В. Є. Скоцик,

к. с.-г. наук, докторант, Білоцерківський національний аграрний університет

РОЛЬ І МІСЦЕ ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В КИЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

V. E. Skotsyk,

candidate of agricultural Science, PhD, National Agrarian University, Bila Tserkva

ROLE OF TECHNICAL SUPPORT TO IMPROVE AGRICULTURAL PRODUCTION IN THE KIEV REGION

У статті розглядається проблеми технічного забезпечення сільськогосподарської техніки як основи підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської техніки. Розглядаються першопричини низького рівня технічного забезпечення. Запропоновані шляхи підвищення ефективності використання наявних технічних засобів.

The paper considers the problem of logistics agricultural machinery as the basis of production efficiency of agricultural machinery. We consider the root causes of low levels of support. Ways of improving the use of existing technology.

Ключові слова: сільськогосподарська техніка, ефективність, сільськогосподарське виробництво, машино-тракторні станції.

Key words: agricultural machinery, efficiency, agricultural production, machine and tractor stations.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Вітчизняне сільськогосподарське виробництво перебуває у глибокій технічній і технологічній кризі.

Спостерігається значне скорочення парку тракторів, комбайнів та інших базових видів машин. Сьогодні у машинно-тракторному парку основну частку становлять фізично зношені і морально застарілі машини, значно поступаються зарубіжним аналогам за техніко-експлуатаційними, ергономічним та екологічним характеристикам. Це одна з головних причин низької ефективності сільськогосподарського виробництва.

У сільськогосподарських підприємствах машинно-тракторний парк повинен бути в максимально короткі терміни укомплектований сучасними по конструкції і надійними машинами, оптимізований за чисельністю і віковим складом. У сучасних умовах ключовим інструментом вирішення цього стратегічного завдання є ринок сільськогосподарської техніки. Проте сьогодні він не може впоратися з роллю такого інструменту, про що свідчить цілий ряд негативних явищ у сфері технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми ресурсно-технічного забезпечення ефективної виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств завжди знаходилися в центрі уваги вітчизняних науковців: П.Т. Саблука, П.І. Гайдуцького, В.Я. Месель-Веселяка, Г.М. Підлісецького, П.А. Денисенка, Я.К. Білоуська, В.О. Питулька, В.М. Трегобчука, В.С. Шибаніна та інших. Проте, незважаючи на високий науковий рівень робіт, окремі аспекти цієї багатогранної проблеми залишаються недостатньо дослідженими.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті — здійснити оцінку стану рівня технічного забезпечення сільськогосподарської техніки та виявити вплив на ефективність виробництва сільськогосподарської продукції. Запропонувати шляхи по підвищенню ефективності використання наявних технічних засобів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Внаслідок системного недовиконання вимог основних технологічних етапів виробництва

сільськогосподарських культур, передусім, внесення мінеральних і органічних добрив та використання засобів захисту, одержуємо низькі показники урожайності за наявності генетичного потенціалу сільгоспкультур на рівні світового. Так, генетичний потенціал озимої пшениці української селекції знаходиться на рівні 100—110 ц/га, ячменю — 100, кукурудзи — 110—120, соняшнику — 35—40, цукрових буряків 500—600 ц/га тощо.

Одним із чинників втрати 16—24% урожаю зернових і зернобобових є високий рівень спрацьованості матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств та використання фізично і морально застарілої техніки при збиранні врожаю. За підрахунками науковців Національної академії аграрних наук, через відсутність у більшості фермерських господарств сучасної техніки під час проведення посівних робіт товаровиробники втрачають їх до 2 млн тонн і удвічі більше (до 4 млн тонн) — під час жнив. Зазначимо, що 78% комбайнового парку країни знаходиться за межами амортизаційного та економічно доцільного терміну експлуатації. Нині не спроможні самостійно забезпечити себе зернозбиральною технікою 84% господарств.

Залежно від районів вирощування недобір урожаю озимої пшениці при відхиленні строків сівби від оптимальних на 5 днів становить від 4 до 8%, на 10 днів — від 8 до 13%. За ярими культурами при запізненні строків сівби на 5 днів втрати зерна досягають 4—11%, на десять днів — від 11 до 30%. При збиранні втрати зерна можливі через затягування термінів (від осипання, вилягання хлібів на 1,5—2,5 ц/га) і через неякісний вимолот зерна (дощова погода, недосконалість конструкції комбайна). У середньому втрати врожаю при збиранні становлять 10—15%. При дощовій погоді спостерігається псування зерна та соломи. Однією з причин затягування строків збирання є відсутність зернозбиральних комбайнів та їх досить низька продуктивність [1, с. 7].

Враховуючи таку ситуацію більшість сільськогосподарських підприємств здійснюють поступову модернізацію свого машинно-тракторного парку. У 2011 р. агропідприємства Київської області купили 557 од. техніки на 193,2 млн грн., у т.ч. — тракторів 134 од. на 59,9 млн грн., зернозбиральних комбайнів — 28 од. на 27,5 млн гривень.

У 2011 р. парк тракторів сільськогосподарських підприємств Київської області становив 35,4% та 58,9% відповідно до рівня 1991 та 2000 рр., а кількість зерно- і кукурудзозбиральних комбайнів у 2010 р. порівняно з 1991 та 2000 рр. зменшилася відповідно в 2,75 раза, або на 3191 од., та у 1,7 раза, або на 1222 од. Варто зазначити, що сумарна потужність енергоозброєності французьких фермерів за такої кількості тракторів — 5500 к. с. на 100 га орних земель, або більш як у

15 разів більша, ніж на українських підприємствах.

Слід відмітити, що кількісне та якісне зменшення машинно-тракторного парку призвело до збільшення навантаження на техніку. Так, навантаження на один трактор збільшилось з 52 га ріллі в 1991 р. до 111 га у 2011 р.; на один зернозбиральний комбайн — відповідно з 110 га посівів зернових культур до 200 га. Сезонне навантаження на зерно-, кормозбиральну та іншу техніку в господарствах більш як у 2,5—3 рази перевищує нормативне значення. Крім того, якщо в Україні на 1000 га ріллі припадає 9 тракторів, то в Польщі — 93,3, Німеччині — 87,4, Франції — 68,7, Великобританії — 84,7 од. Зернових комбайнів на 1000 га посівів зернових в Україні — 4 од., а в Канаді забезпеченість зернозбиральними комбайнами становить 7,6 од. на 1 тис. га, Італії і Великобританії — 13, Нідерландах — 15, Франції і США — 19, Німеччині — 28 [2, с. 76].

Для забезпечення своєчасного й ефективного збирання сільськогосподарських культур, з урахуванням площі комбайнування в різних за розміром господарствах, необхідно сформувати парк комбайнів із пропускнуою здатністю: для сільськогосподарських підприємств розміром до 500,0 га — 5—7 кг/с; для сільськогосподарських підприємств розміром від 500,1 до 3000,0 га — 7—9 кг/с; для сільськогосподарських підприємств розміром від 3000,1 до 5000,0 га — 9—12 кг/с; для сільськогосподарських підприємств розміром від 5000,1 до 10 000 га — 12—15 кг/с.

Нині на ринку представлені комбайни вітчизняного виробництва лише низької пропускнуою здатності (5—9 кг/с), у найближчий час основний комбайновий завод України ТОВ НВП "Херсонський машинобудівний завод" планує в найближчі п'ять років налагодити виробництво зернозбиральних комбайнів вищої пропускнуою здатності (від 10 до 14 кг/с). Очевидно, що вітчизняне машинобудування до 2015 року не спроможне повністю задовольнити потреби виробників сільськогосподарської продукції, а лише на 15—20%, тому основна частина розрахованої потреби комбайнового парку складатиметься із техніки іноземного виробництва. Нині на українському ринку зернозбиральні комбайни пропускнуою здатністю 12—14 кг/с — іноземного виробництва. Тому у великих господарствах (понад 5000,1 га) можливо використовувати зернозбиральні комбайни з пропускнуою здатністю 12—14 кг/с іноземного виробництва або вітчизняного виробництва з пропускнуою здатністю 9—10 кг/с.

Головною причиною ситуації, що склалася в господарствах аграрного сектора, є дефіцит коштів, які б забезпечували відновлення основних засобів, надходження нових потужних і продуктивних машин. Нині більша частина (понад 80%) найважливіших видів технічних засобів відпрацювала свій амортизаційний строк, а тому списується, їх майже удвічі менше, ніж належа-

Таблиця 1. Групування сільськогосподарських підприємств за обсягами виробництва зернових

Групи за обсягом виробництва зерна, ц	Кількість господарств у групі	Урожайність, ц/га	Рентабельність, %	Комб. зернозбиральні, шт.	Жатки валкові, шт	Зерноочисні машини, шт
до 5000	110	18,11	3,73	0	1	1
5001–20000	121	27,69	10,39	4	6	1
20001–50000	142	38,46	23,04	8	16	1
50001–100000	62	45,43	25,57	6	4	4
понад 100000	42	67,09	51,3	3	5	6
Всього	477	52,91	40,06	21	32	13

ло за нормативними строками експлуатації. Протягом багатьох років парк технічних засобів та сільськогосподарське виробництво області залишаються без відповідного технічного й інженерно-сервісного обслуговування [3, с. 123]. Більшість господарств перейшла на самостійний ремонт техніки і устаткування. При цьому готовність техніки часто не перевищує 55–65%.

Дефіцит коштів на оновлення матеріально-технічної бази основних засобів виробництва, зокрема, сільськогосподарської техніки, призводить до значних втрат урожаю навіть на тому недостатньому рівні операційних витрат, що здійснюють сільгосптоваровиробники. Результати дослідження переконують, що питання відновлення матеріально-технічного потенціалу зерно-виробництва потребує першочергового втручання держави й розробки відповідної програми довгострокового кредитування і лізингу для забезпечення сільгосптоваровиробників зернозбиральною технікою.

Як свідчать результати проведених досліджень, придбання новітньої зернозбиральної техніки можуть собі дозволити лише фінансово стійкі сільськогосподарські підприємства (табл. 1).

Основними покупцями зернозбиральної техніки є потужні сільськогосподарські підприємства, з обсягами виробництва понад 2000 т., і з рівнем рентабельності понад 20%, які мають чіткі виробничі орієнтири щодо подальшого нарощення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції.

Дослідженням встановлено, що у Київській області близько 30% ріллі обробляють найманою технікою, такий же відсоток вирощеного врожаю зернових та зернобобових культур збирають за допомогою залучених зернозбиральних комплексів. Сільгоспдприємству для самостійного проведення комплексу польових робіт (оранка, сівба, обробіток ґрунту і рослин засобами захисту, а також збирання врожаю) на площі 3 тис. га необхідно: не менше 3 важких (потужністю понад 300 к.с.), 3 середніх (понад 150 к.с.), 4 легких (понад 100 к.с.) тракторів, 2 самоскиди "КамАЗ", 3 комбайни, 2 широкозахватні зернові сівалки, 2 просапні сівалки, 1 самохідний широкозахватний обприскувач (або 2 причіпних обприскувачі), а та-

кож ґрунтообробна техніка. Однак середнє за величиною господарство може купити лише комбайн.

Нині об'єктивних статистичних даних про кількість компаній, що спеціалізуються на наданні послуг з оранки, сівба, догляду за рослинами і збирання врожаю, відсутні. Оператори ринку агротехнічних послуг вважають, що в Україні немає великих спеціалізованих підприємств із потужним парком техніки, які не мають орних земель [4, с. 106]. Проте, у Київській області функціонують три МТС, які не мають орних земель і працюють тільки на ринку послуг зі збирання врожаю.

Агротехнічні послуги на ринку надають також майже всі сільськогосподарські підприємства, які займаються рослинництвом і мають відповідну матеріально-технічну базу. Середні за величиною компанії, що мають орні землі, як правило, надають іншим компаніям послуги з обробітку ґрунту, рідше — зі збирання врожаю і в основному в межах свого регіону (в радіусі 20–50 км). Меншою мірою на надання послуг зорієнтовані досить добре оснащені агрохолдинги, оскільки, обробляючи великі площі сільськогосподарських угідь, вони змушені залучати до збирання врожаю спеціалізовані МТС.

Зазначимо, що невеликі сільгоспдприємства, як правило, володіють тільки ґрунтообробною технікою, тому можуть надавати послуги з оранки ще менш забезпеченим дрібним господарствам. За результатами проведеного опитування керівників сільськогосподарських підприємств Київської області, однією з проблем цього ринку є те, що комплексні послуги пропонують тільки одиниці: як правило, оператори спеціалізуються на наданні одного-двох видів послуг. Багато організацій надають послуги зі збирання врожаю, умовно кажучи не системно, тобто працюють тільки з постійним колом клієнтів або лише в межах одного-двох регіонів чи надають послуги тільки в той період часу, коли техніка не затребувана на їхніх власних землях.

Хоча пропозиція МТС-послуг у країні достатньо велика, оператори вважають, що ринок поки що не структурований і не капіталізований. Важким поштовхом до його структуризації стала поява на ринку корпорації "ДПЗКУ-МТС". Не-

зважаючи на те, що підрозділ корпорації працює на ринку менше року, завдяки держресурсу воно стало його найбільшим гравцем. Якщо у 2011 р. компанія експлуатувала 500, то в цьому році — 640 зернозбиральних комбайнів.

У 2010 р. комбайнами "ДПЗКУ-МТС", крім обслуговування земель корпорації, проведено збирання врожаю в тисячі сільгоспідприємств і фермерських господарств у 24 областях України на площі 380 тис. га. У жовтні 2011 р. підписано попередні угоди по збиранню врожаю 2012 р. на 605 тис. га. На початку року повідомлялося, що в 2012 р. "ДПЗКУ-МТС" планує збільшити кількість зернозбиральних комбайнів до 2000 од. і зерновозів до 1000 од., а до 2014 р. створити мережу МТС по всій Україні. Підрозділ ДПЗКУ-Механіко-технологічна станція планує ліквідувати дефіцит зернозбиральної та обслуговуючої техніки в Україні вже до 2014 року. З цієї метою буде сформовано власний парк зернозбиральних комбайнів кількістю до 7200 одиниць і 5000 автопоїздів-зерновозів. Це дозволить у три рази скоротити строки проведення жнив, забезпечити збирання врожаю на 10,8 млн га, зберегти 6 млн тонн українського зерна та надасть державі економічний ефект, еквівалентний 12 млрд грн.

Учасники ринку зауважують посилення конкуренції та зниження цін на послуги. Так, у 2001 р. оплата за збирання площі в 1 га була на рівні 200—250 грн. (40—50 дол. США при курсі 5,1 грн./дол. США), а в 2010 р. оцінювалася у 270—330 грн. (34—42 дол. США при курсі 7,9 грн./дол. США), незважаючи на значне зростання цін на пально-мастильні матеріали, запчастини, сільгосптехніку. Варто зауважити, що ціни на сільгосппродукцію за період дослідження зросли більш як у 3,5 рази.

Безумовно, сільськогосподарським підприємствам вигідніше мати власну сільськогосподарську техніку, ніж користуватися послугами з сівби і збирання врожаю. За даними звіту українського агрохолдингу Sintal Agriculture, завдяки застосуванню техніки, що відповідає усім вимогам сучасного сільського господарства, вдалося значно скоротити парк сільськогосподарської техніки, використовуваної для вирощування зернових культур. Крім скорочення парку, можна відзначити майже дворазове зменшення витрат палива (із 70 до 25 л/га) і значне збільшення урожайності культур. У деяких господарствах урожайність пшениці зросла з 27 до 50 ц/га [5, с. 97]. Однак через відсутність коштів більшість дрібних і середніх сільськогосподарських підприємств не мають можливості придбати високопродуктивну сільськогосподарську техніку. У 1990 р. сільськогосподарські підприємства повинні були продати 212 т зерна, щоб за кошти від його реалізації придбати зернозбиральний комбайн Дон-1500, у 2010 р. сільськогосподарським підприємствам для придбання такого зернозбирального комбайна Дон-1500 необхідно було реалізувати 2120 т зерна, або у 10 разів більше.

ВИСНОВКИ

Одним із заходів поліпшення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств є активізація розвитку системи лізингу сільськогосподарської техніки. Ефективний вплив лізингу на оновлення матеріально-технічної бази сільськогосподарських товаровиробників пояснюється потенційними можливостями, закладеними в лізинговій формі підприємницької діяльності, а саме:

— реальна, надана державою можливість довгострокового кредитування у вигляді машин і обладнання, на відміну від грошового кредиту, зменшує ризик неповернення коштів, оскільки за лізингодавцем зберігається право власності на передане майно, тобто лізингове майно є заставою. За кордоном багато лізингових компаній не вимагають від лізингоодержувача жодних додаткових гарантій, тому підприємству простіше отримати майно за лізингом, ніж кредит на його придбання;

— лізинг передбачає 100% кредитування і не вимагає негайного початку платежів, що дає змогу без різкого фінансового напруження повнолювати виробничі фонди, купувати дороге майно;

— умови лізингової угоди гнучкіші порівняно з кредитом, адже дають змогу обом сторонам вибрати вигідну схему виплат;

— лізингове майно не перебуває на балансі лізингоодержувача, що не збільшує його активи і звільняє від сплати податку на це майно;

— лізингові платежі відносять на витрати виробництва (собівартість) лізингоодержувача і, відповідно, знижується оподаткування прибутку;

— доступність придбання техніки для всіх сільгоспвиробників.

Література:

1. Хицков И.Ф. Машинно-технологическое обеспечение АПК / И.Ф. Хицков // Техника и оборудование для села. — 2006. — № 1. — С. 6—9.
 2. Стельмашук А.М. Аграрний сервіс: економіка, організація, ефективність: [навч. посіб.] / А.М. Стельмашук, І.К. Половинко. — Тернопіль: Економічна думка, 2007. — 182 с.
 3. Ульянченко О.В. Економіко-екологічні засади раціонального формування та використання машинно-тракторного парку: монографія / [О.В. Ульянченко, М.І. Біденко, В.П. Пащенко]. — Х.: ХНАУ, 2010. — 214 с.
 4. Хауха Н.М. Етапи розвитку, стан та перспективи техсервісного обслуговування сільськогосподарської техніки в АПК / Н.М. Хауха // Продуктивність агропромислового виробництва. — 2009. — № 12. — С. 100—107.
 5. Олійник О.В. Державна підтримка матеріально-технічного забезпечення аграрних підприємств / О.В. Олійник, Т.В. Калашнікова // Економіка АПК. — 2012. — № 7. — С. 95—97.
- Стаття надійшла до редакції 01.07.2013 р.